

คอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง"

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 22 ธันวาคม 2538

ซีเกมส์กับทุนวัฒนธรรม

รังสรรค์ ทัศนะพรพันธุ์

การแข่งขันกีฬาอาเซียนตะวันออกเฉียงใต้ครั้งที่ 18 จบสิ้นลงด้วยชัยชนะของประเทศไทย ซึ่งสามารถคว้าเหรียญทองจากการแข่งขันมากกว่าชาติอื่นใด และมากกว่าอินโดนีเซียกว่าเท่าตัว ทั้ง ๆ ที่อินโดนีเซียได้ชื่อว่าเจ้าแห่งซีเกมส์มาก่อน

ผลการแข่งขันปรากฏอย่างชัดเจนว่า บรรดาประเทศที่เลือกแนวทางทุนนิยมมาโดยตลอดสามารถคว้าเหรียญทองได้มากกว่าประเทศที่เคยเดินแนวทางสังคมนิยม บรูไนเป็นกรณียกเว้นของความขำขันนี้ บรรดาประเทศที่มีได้เข้าสู่ระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศของระบบทุนนิยมโลก มักจะถูก 'ตัดหางปล่อยัด' หรือมิฉะนั้นก็ปลีกตัวออกจากวงจรความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศทุนนิยม ด้วยเหตุดังนี้ จึงมิได้เข้าแข่งขันกีฬาระหว่างประเทศมากนัก เมื่อมิได้เข้าสู่ 'ลู่วิ่งไล่กวด' ทางด้านการกีฬา ย่อมไม่สามารถเปรียบเทียบมาตรฐานการกีฬากับประเทศอื่นๆ ในประการสำคัญ ความล่าช้าทางเศรษฐกิจนำมาซึ่งความล่าช้าด้านการกีฬาด้วยในด้านหนึ่ง ความล่าช้าทางเศรษฐกิจทำให้รัฐบาลไม่สามารถทุ่มงบประมาณในการพัฒนาการกีฬาอย่างเต็มที่ ในอีกด้านหนึ่ง ความล่าช้าทางเศรษฐกิจทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีเวลาสำหรับการกีฬา เพราะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการทำงานเพื่อปากท้องเป็นปฐม

ชัยชนะของประเทศไทยในกีฬาซีเกมส์ครั้งที่ 18 นี้มิใช่ความสำเร็จของภาครัฐบาล หากแต่เป็นความสำเร็จของภาคประชาชนและภาคธุรกิจ ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมาทำให้มาตรฐานการครองชีพของประชาชนส่วนใหญ่สูงกว่าระดับพอประทังชีวิต ความตื่นตัวด้านการกีฬาในหมู่ประชาชนเพิ่มพูนขึ้นเป็นอันมาก บิดามารดาส่งเสริมให้บุตรธิดาเล่นกีฬามากขึ้น กองทัพนักกีฬาไทยขยายใหญ่ขึ้นซึ่งเกื้อกูลต่อการคัดเลือกนักกีฬาที่เป็นตัวแทนของชาติอย่างยิ่ง ในอีกด้านหนึ่ง ความเติบโตทางเศรษฐกิจทำให้ภาคธุรกิจเอกชนหันมาส่งเสริมการกีฬามากขึ้น การอัดฉีดเงินรางวัลในการแข่งขันซีเกมส์ครั้งนี้มีส่วนเพิ่มพูนสิ่งจูงใจในการฝึกซ้อมเพื่อชัยชนะในการแข่งขันอย่างมาก

นักนิเทศศาสตร์บางคนเสนอแนวความคิดว่าการแข่งขันกีฬาระหว่างประเทศเป็น 'เหตุการณ์ทางสื่อมวลชน' หรือที่เรียกกันว่า media event ดังจะเห็นได้จากการเสนอข่าวทั้งทางหน้าหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ โดยที่มีการแข่งขันกันมากพอสมควร ยิ่งประชาชน

สนใจติดตามข่าวมากเพียงใด การแข่งขันก็ยังมีมากเพียงนั้น ในด้านหนึ่ง การแข่งขันกีฬาระหว่างประเทศเป็นเหตุการณ์พิเศษ ซึ่งเข้ามาแทนที่เหตุการณ์ที่เป็นข่าวประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือประจำเดือน ประชาชนจึงสนใจมากเป็นพิเศษ ในอีกด้านหนึ่ง การแข่งขันกีฬาระหว่างประเทศสามารถปลูกฝังความรู้สึกชาตินิยม ประชาชนแต่ละชาติย่อมต้องการให้นักกีฬาของตนชนะการแข่งขัน ชัยชนะในการแข่งขันก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และสร้างสำนึกในเกียรติภูมิในความเป็นชาติ แม้ว่าการแข่งขันกีฬาระหว่างประเทศจะมีเป้าประสงค์ในการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่ก็เป็นเรื่องธรรมชาติที่จะต้องเกิดความรู้สึกอยากเอาชนะเพื่อนบ้าน ชัยชนะในการแข่งขันถือกันว่า สะท้อนให้เห็นพลังกำลังของชาติ (national strength)

เมื่อกองทัพนักกีฬาไทยเริ่มประสบความสำเร็จในการแข่งขัน ประชาชนเริ่มติดตามข่าวซีเกมส์มากขึ้น อันเป็นเหตุให้หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์แข่งขันเสนอข่าวมากขึ้น ประชาชนมีความรู้สึกชื่นชมและภาคภูมิใจในทีมนักกีฬาของตน จนเป็นเหตุให้ข่าวซีเกมส์กลบข่าว ASEAN Summit จนหมดสิ้น ในประการสำคัญ ประชาชนหลงลืมปัญหาความขัดแย้งในรัฐบาล บรรหาร ศิลปอาชา และหลงลืมปัญหาความชอบธรรมของรัฐบาล ซึ่งถูกกล่าวหาว่าพัวพันกับการฉ้อราษฎร์บังหลวงทั้งในอดีตและปัจจุบัน แม้จะเป็นการหลงลืมเพียงชั่วคราวก็ตาม เมื่อซีเกมส์จบสิ้นลง ความจำในเรื่องเหล่านี้จะฟื้นกลับคืนมา

แม้ว่าซีเกมส์เป็นการแข่งขันกีฬาสมัครเล่น แต่ซีเกมส์หาได้รอดพ้นจากระบบทุนนิยมไปได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) ว่าจำเพาะการกีฬาการเลือกใช้อุปกรณ์กีฬาและเครื่องแต่งกายนักกีฬาเกี่ยวพันกับทุนวัฒนธรรมโดยตรง การเติบโตของการกีฬามีผลโดยตรงต่อการเติบโตของทุนวัฒนธรรม บริษัทผู้ผลิตอุปกรณ์กีฬาประเภทต่างๆเติบโตเป็นบริษัทโลก (Global Company) และยี่ห้อของอุปกรณ์กีฬาเหล่านี้ก็กลายเป็นยี่ห้อระดับโลก (Global Brand) ด้วย ธุรกิจเครื่องแต่งกายก็เกี่ยวพันกับการกีฬานิดแยกไม่ออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสื้อผ้าและรองเท้า ในบางกรณีรวมแวนตาและนาฬิกาด้วย นอกเหนือจากเครื่องประดับร่างกายทั้งก่อนและหลังการแข่งขันแล้ว เครื่องดื่ม ทั้งที่มีและไม่มีแอลกอฮอล์ก็อาจนับเนื่องเข้ากับการกีฬาด้วย เพราะนักกีฬาต้องดื่มทั้งก่อนและหลังการแข่งขัน

ในบรรดาธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการกีฬา ธุรกิจที่สำคัญที่สุดได้แก่ ธุรกิจที่ให้เงินอุดหนุน ในการจัดการแข่งขัน (corporate sponsorship) กีฬาจำนวนมากที่สามารถเติบโตเป็นกีฬาอาชีพ และกีฬาสากลล้วนต้องพึ่งเงินอุดหนุนจากบริษัทยักษ์ใหญ่ในการจัดสรรเงินรางวัลสำหรับนักกีฬาทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นกอล์ฟ เทนนิส ปิงปอง และแบดมินตัน กีฬาที่มีได้จ่ายเงินรางวัล หากแต่จ่ายเงินเดือนและค่าตัวแก่นักกีฬา ดังเช่นฟุตบอล อเมริกันฟุตบอล และรักบี้ นอกจากนี้จะอาศัยรายได้จากค่าผ่านประตูแล้ว ยังอาศัยรายได้จากการถ่ายทอดโทรทัศน์เป็นสำคัญอีกด้วย

การจัดการแข่งขันกีฬาระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นระดับโลก ดังเช่นโอลิมปิก หรือฟุตบอลโลก หรือระดับภูมิภาคดังเช่นเอเชียนเกมส์หรือซีเกมส์ ล้วนต้องหารายได้จากบริษัท ธุรกิจ โดยที่บริษัทเหล่านี้ได้ประโยชน์จากการขายสินค้าและการโฆษณาในสนามกีฬา รวมตลอดจนการโฆษณาทางโทรทัศน์ ในกรณีที่เป็นผู้ผลิตสินค้าประเภทเดียวกัน ผู้จัดการแข่งขันมักจะเลือกผู้อุปถัมภ์เพียงรายเดียวด้วยวิธีการประมูล อาทิเช่น Coke หรือ Pepsi Fuji หรือ Kodak Adidas หรือ Nike Toyota หรือ BMW เป็นต้น

ด้วยเหตุตั้งนี้เอง เมื่อนายธวัชชัย สัจจกุล ผู้จัดการทีมฟุตบอลชาติไทยสวมเสื้อกีฬาี่ห้อ UMBRO โดยมีสัญลักษณ์เบียร์ไทยตราสิงห์ลงสนามแข่งขัน คณะกรรมการโอลิมปิกแห่งประเทศไทย ถึงกับมีคำสั่งปลดนายธวัชชัยออกจากตำแหน่งในฐานะที่ละเมิดข้อบังคับของสหพันธ์ซีเกมส์ว่าด้วยการพิทักษ์สิทธิประโยชน์ของผู้สนับสนุนการแข่งขันที่ขอด้วยกฎหมายระหว่างประเทศ เนื่องจากคณะกรรมการจัดการแข่งขันทำสัญญาับบริษัทฟุตบอลไทย (ผู้ผลิตเสื้อกีฬา FBT) และเบียร์คาร์ลสเบอร์กเป็นผู้สนับสนุนการแข่งขัน เมื่อมีการละเมิดสัญญาเช่นนี้ คณะกรรมการโอลิมปิกแห่งประเทศไทยเกรงว่าจะถูกบริษัททั้งสองฟ้องในฐานะละเมิดสิทธิ์ และอาจมีได้รับเงินสนับสนุนตามสัญญา แม้เรื่องจะลงเอยด้วยดีเมื่อผู้จัดการทีมฟุตบอลชาติไทยทำหนังสือขอขมา และบริษัททั้งสองไม่เอาความ แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่า ระบบทุนนิยมก้าวล้ำเข้ามามีอิทธิพลในวงการกีฬาสมัครเล่นมากเพียงใด

แต่เดิมนั้น การหาผู้สนับสนุนการจัดการแข่งขันกีฬาสมัครเล่นระหว่างประเทศ มีปัญหาและอุปสรรคมาก แต่เป็นเพราะการเติบโตของโทรทัศน์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา การหาผู้สนับสนุนทางการเงินง่ายขึ้น เพราะเครือข่ายโทรทัศน์ระหว่างประเทศช่วยขยายฐานการโฆษณาครอบคลุมทุกมุมโลก การจัดการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก ณ นครลอสแอนเจลิสในปี 2527 นับเป็นครั้งแรกที่ถ่ายโอนให้เอกชนเป็นผู้จัด โดยใช้วิธีการตลาดอย่างเต็มที่ ผลปรากฏว่ามีกำไรถึง 235 ล้านดอลลาร์ การเติบโตของโทรทัศน์ระหว่างประเทศไม่เพียงแต่เกื้อกูลการจัดการแข่งขันกีฬาสมัครเล่นระหว่างประเทศเท่านั้น หากยังช่วยเร่งการแปรโฉมกีฬาสมัครเล่นให้เป็นกีฬาอาชีพอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากกรณีของแบดมินตัน ปิงปอง สควอช และรักบี้ ในขณะที่อเมริกาฟุตบอลกำลังอยู่ในกระบวนการแปรโฉมเป็นกีฬาสากลด้วยการเกื้อหนุนของโทรทัศน์ระหว่างประเทศเช่นกัน

การจัดการแข่งขันกีฬา ไม่ว่าจะเป็นกีฬาอาชีพหรือกีฬาสมัครเล่น ล้วนต้องเกี่ยวพันกับทุนวัฒนธรรม ผู้จัดการแข่งขันจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจ และสามารถหาประโยชน์จากทุนวัฒนธรรมอย่างเต็มที่ ประเทศภาคีสหพันธ์ซีเกมส์หลายต่อหลายประเทศไม่สามารถทำหน้าที่เจ้าภาพได้ ส่วนสำคัญเป็นเพราะปัญหาเศรษฐกิจของประเทศ และความสามารถในการจัดการกับทุนวัฒนธรรม แท้ที่จริงแล้ว การจัดการแข่งขันกีฬาระหว่างประเทศช่วยอัดฉีด

การเติบโตทางเศรษฐกิจได้ ขอเพียงแต่มีความสามารถในการจัดการกับทุนวัฒนธรรมเท่านั้น ประเทศไทยมักจะรับเป็นเจ้าของภาพซีเกมส์แทนประเทศอื่น ส่วนสำคัญเป็นเพราะว่า เจ้าหน้าที่การกีฬาของไทยได้พัฒนาทักษะในการจัดการกับทุนวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ โดยที่บางคนได้ผลประโยชน์ส่วนบุคคลจากทุนวัฒนธรรมด้วย

ทุนวัฒนธรรมโลกกำลังรุกคืบเข้าสู่สังคมเศรษฐกิจไทยไม่จำเพาะแต่ด้านกีฬา หากยังครอบคลุมถึงกิจกรรมด้านสุนันทนาการอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นดนตรี ละคร ภาพยนตร์ และรายการโทรทัศน์ รวมถึงอดจนแฟชั่นการแต่งกายและวัฒนธรรมการบริโภค เนื่องจากวัฒนธรรมทั้งมวลแปรสภาพเป็นสินค้า ทุนวัฒนธรรมจึงเติบโตในอัตราอันสูงยิ่ง ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ปรากฏการณ์ของวัฒนธรรมไทยจะไม่ถูกสั่งคลอน